

להתודע ולהגלות מחמדי התורה בכל דף בשי"ס

בבא קמא דף ל

בענין מצניע קוצים בתוך כותל חבירו

בבא קמא דף ל'. תנו רבנן המצניע קוצותיו וזמכיותיו לתוך כותל של חבירו, ובא בעל כותל וסתר כותלו, ונפל לרשות הרבים, והזיקו, חייב המצניע. אמר רבי יוחנן לא שנו אלא בכותל רעוע, אבל בכותל בריא, המצניע פטור, וחייב בעל הכותל. אמר רבינא, זאת אומרת המכסה בורו בדליו של חבירו, ובא בעל דלי ונטל דליו, חייב בעל הבור. פשיטא, מהו דתימא התם הוא דלא הוי ידע ליה לדועיה, אבל הכא דידע ליה, הוה ליה לאודועיה, קא משמע לן.

- א -

איך ביד בעל הבור למנוע בעל הכותל לסתור כותלו

רעוע המצניע חייב ובעל הכותל פטור, אמור דוקא כשבעל הכותל עצמו סתר את הכותל, אבל אם איש אחר סתר כותל של זה שלא ברשות בעל הכותל, אפילו בכותל רעוע חייב הסותר בנזקי בור, והמצניע פטור.

וכתב בדברי יחזקאל סי' נ' (אות א') דמדבריו יש ללמוד דגם לגבי נטילת הדלי מעל הבור, מה שהמכסה בורו בדליו של חבירו, ובא בעל דלי ונטל דליו, חייב בעל הבור, אמור דוקא כשבעל הדלי עצמו נטל את הדלי, אבל אם איש אחר נטל את הדלי, אותו שנטל את הדלי חייב על פתיחת הבור, ובעל הבור פטור.

והוא מבאר דמזה למדין דהטעם שבעל הדלי אינו חייב על נטילת הדלי מעל הבור הוא משום שהוא אינו מחוייב להשאיר את חפציו על הבור, כי זכותו להשתמש בחפציו כפי רצונו, וכיון שעל פי דין אינו מחוייב להשאיר שם את הדלי, לכן אין בעל הדלי מתחייב על נטילת הדלי, אע"ג שבזה הוא פותח את הבור, וממילא עדיין בעל הבור מחוייב על כריית הבור. וכן לגבי סתירת הכותל, מאחר שהוא רשאי לעשות בחפציו כרצונו אינו מחוייב למנוע מלסתור כותלו מפני שמונחים בו קוצים של חבירו. א

כיוצא בזה, בשלטי גבורים לעיל דף כ"ו: (דף י"ב מדפי הרי"ף) מפרש דעת הרמב"ם בפרק ז' מהלכות חובל ומזיק הלכה ז' ח' שכתב שהזורק כלי שלו מראש הגג על גבי כרים וכסתות, ובא אחר וקדם וסלק את הכרים מעל הארץ ונשבר הכלי, המסלק את הכרים חייב לשלם כאילו שברו בידו, כי סילוק הכרים גרם לו שישבר, וזה דינא דגרמי. אמנם הזורק כלי של חבירו מראש הגג על גבי כרים של בעל הכלי, וקדם בעל הכרים והסיר את הכרים,

בירור דברי הגמ' והראשונים / איש אחר סתר את הכותל / טעם פטור בעל הדלי ובעל הכותל כי זכות הבעלים לעשות בשלו אע"ג שמזה נגרם נזק לאחרים / זורק כלי של חבירו על כרים של חבירו ולקח משם את הכרים / טמן בור בעפר של חבירו - נמוק"י בשם רמ"ה, דברי יחזקאל, שלטי גבורים, חזון איש -

א. כפי האמור בגמ', המצניע קוצותיו בתוך כותל חבירו, ובא בעל הכותל וסתר את כותלו, ונפלו קוצים לרשות הרבים, והזיקו, אם היה הכותל רעוע, חייב המצניע בנזקי בור, ובעל הכותל פטור מנזקי בור. והטעם בזה, מה שהמצניע חייב כתב רש"י (ד"ה חייב) דזה משום שהיה לו להעלות על דעתו שבעל הכותל יסתור כותלו. ומה שבעל הכותל פטור מנזקי בור, כתבו הרא"ש סי' ו' והנמוקי יוסף (דף י"ד. מדפי הרי"ף) דזה משום דבכותל רעוע אין בעל הכותל מחוייב לעיין ולחוש אם יש בו קוצים.

אבל בכותל בריא, המצניע פטור, כי לא היה לו לחוש שבעל הכותל יסתור כותלו, ובעל הכותל חייב, כי היה לו להעלות על דעתו שבני אדם מצניעין קוצים בכותל בריא של חבירו, ודינו כפותח בור מכוסה, שהפותח חייב. והובא הלכה זו בשו"ע חו"מ סי' תט"ו סעיף ב'.

וכאמור בגמ', ממה שבכותל רעוע חייב המצניע, הוציא רבינא דהמכסה בורו בדליו של חבירו, ובא בעל דלי ונטל דליו, חייב בעל הבור, וזה גם כן משום שבעל הבור היה לו להעלות על דעתו שבעל הדלי יטול את דליו. והובא הלכה זו בשו"ע חו"מ סי' ת"י סעיף כ"ט.

והנה בנמוקי יוסף (דף י"ד. מדפי הרי"ף) כתב בשם הרמ"ה דמה שבכותל

השלמות והוספות

אמנם יש לומר דהטעם שבעל הדלי פטור על נטילת הדלי הוא משום דאפילו כשהדלי עומד על הבור נחשב שהבור אינו מכוסה, כיון שמתחלה היה עומד לך שיבא בעל הדלי ויקח את דליו מן הבור, ולכן אין בעל הדלי חייב על נטילת הדלי מאחר שנחשב שעדיין אין הבור מכוסה, ולכן יש לחייב בעל הבור.

וכתב דהרמ"ה סובר דהטעם שבעל הדלי פטור על נטילת הדלי מן הבור אינו משום דנחשב כאילו אין הבור מכוסה, אלא דאפילו אם נחשב שהבור מכוסה, ובעל הדלי גילה את הכיסוי, מכל מקום זו דינו של בעל הדלי שאינו מחוייב להשאיר את חפציו על הבור, וכיון שעל פי דין אינו מחוייב להשאיר שם את הדלי, לכן אינו מתחייב על מה שפותח את הבור.

אבל המאירי מפרש דהטעם שבעל הדלי פטור ובעל הבור חייב, הוא מפני שעל ידי כיסוי בדלי של חבירו נחשב שהבור עדיין אינו מכוסה, כיון שעתיד בעל הדלי ליטול את הדלי, וכיון שאין הבור נחשב מכוסה, אין הבדל אם בעל הדלי נוטלו מעל הבור, או שאיש אחר נוטלו מעל הבור, כי גם איש אחר כשנטלו מן הבור לא גילה בור מכוסה.

פטורו של בעל הדלי הוא מפני זכותו ליטול את הדלי, או מפני דכיון שעתיד ליטול את הדלי נחשב שעדיין אין הבור מכוסה / נפקותא כשאיש אחר נטל את הדלי

- מאירי, רמ"ה, דברי יחזקאל -

א. אמנם בחידושי המאירי כתב דמה שאמר רבינא דהמכסה בורו בדליו של חבירו, ובא בעל דלי ונטל את דליו, חייב בעל הבור על הנזק, אין זה דוקא כשבעל הדלי עצמו נטל את הדלי, אלא הוא הדין אם איש אחר נטל את הדלי מן הבור, ולא בעליו, גם בזה חייב בעל הבור, שהרי מכל מקום פשע בעל הבור במה שכיסה בדליו של חבירו. וזה דלא כדברי הרמ"ה שכתב לגבי סתירת הכותל דדוקא בעל הכותל פטור ואיש אחר חייב על סתירה הכותל.

ובדברי יחזקאל שם מבאר פלוגתת הרמ"ה והמאירי וכתב דמה שבעל הדלי פטור במה שנטל הדלי מן הבור, יש לפרש כפי האמור דהטעם הוא משום שזה דינו של בעל הדלי שאינו מחוייב להשאיר את חפציו על הבור, וכיון שעל פי דין אינו מחוייב להשאיר שם את הדלי, לכן אינו מתחייב על מה שפותח את הבור.

של חבירו ונטל בעל הדלי את הדלי פטור, אינו דוקא במכסה את הבור בדלי של חבירו, אלא זה אמור אפילו בטמם את הבור בעפר של חבירו, ובא בעל העפר ונטל את העפר, דבעל העפר פטור ובעל הבור חייב. ואע"ג שכבר היה הבור נסתם לגמרי, ועל ידי נטילת העפר נחשב כחפר בור מחדש, עם כל זה רשאי חבירו ליטול את העפר, ומתחייב בעל הבור.

וראיה לזה, שהרי המקור לדין זה שאם נטל בעל הדלי את הדלי פטור, הוא ממה שאמרו דבהצניע קוצים בכותל רעוע של חבירו, כשבעל הכותל סתר את הכותל, פטור מנזקי בור, והמצניע חייב. והרי קוצים המונחים בתוך כותל, אין עליהם שם בור כלל, (כמו שאמרו לעיל דף כ"ט: בהופך את הגלל דכשהוא מוגבה ג' טפחים מן הארץ אין עליו שם בור כלל), ועם כל זה כשסותר את כותלו ונופלים קוצים מתוך הכותל, אין בעל הכותל מתחייב על סתירת הכותל, אלא המצניע חייב על הנחת הקוצים בתוך הכותל, כי המצניע לא היה לו לסמוך על כותל חבירו, ואם כן הכי נמי בטמן בורו בעפר של חבירו, לא היה לבעל הבור לסמוך על עפר חבירו, וכשהוציא בעל העפר את עפרו, מתחייב בעל הבור על בורו. [א]

- ב -

סתירת הכותל כשבעל הכותל יודע שיש קוצים בכותלו

נוספת ממה שעשה המצניע, כי המצניע הניח את הקוצים במקום הכותל, ועכשיו כשבעל הכותל סותר את כותלו, הרי הוא זורק את הקוצים על ידי כוחו לרשות הרבים, ונהי שהמצניע חטא במה שהצניע בתוך כותלו רעוע, שבזה גרם שעל ידי סתירת הכותל יפלו הקוצים לרשות הרבים, מכל מקום מה חטאו בני רשות הרבים שיהא בעל הכותל רשאי לעשות מעשה בידיים לזרוק הקוצים לרשות הרבים על ידי כוחו.

בשלמא אם הקוצים מונחים בתוך הכותל למטה על הארץ, ובסתירת הכותל הוא רק מסיר את הכותל מעל גבי הקוצים ואינו מזיז את הקוצים במקומן, אין הכי נמי דרשאי בעל הכותל לסתור הכותל אפילו אם יודע שיש שם קוצים ויודע שבסתירת הכותל נעשים הקוצים בור ברשות הרבים, כי דינו לעשות בכותלו מה שרוצה לעשות, ואין כח ביד בעל הקוצים למנוע אותו להסיר את הכותל. אמנם כשהקוצים מונחים באמצע הכותל, שבסתירת הכותל הוא עושה פעולה נוספת שזורק את הקוצים לתוך רשות הרבים, על פעולה זו אינו נפטר אלא מטעם שהוא אנוס מפני שבכותל רעוע אין לו לחוש שיש קוצים בכותלו, אבל אם הוא יודע שיש קוצים בכותלו, אין לו להזיק לבני רשות הרבים לעשות פעולה נוספת לזרוק את הקוצים לרשות הרבים.

וזהו ההבדל בין נטילת הדלי מעל הבור שמותר אע"ג שיודע שפותח בור, ובין סתירת כותל שאסור לסתור כשיודע שיש קוצים, כי בנטילת הדלי זכותו של בעל הדלי ליטול את דליו, ואין ביד בעל הבור למונעו מלהשתמש בדליו, ובנטילת הדלי הוא רק מסלק פעולת בעל הבור שכיסה את הבור על ידי דליו. אבל בסתירת הכותל הרי הוא עושה פעולת נוספת שהוא זורק בכוחו את הקוצים מחוץ למקום הכותל לתוך רשות הרבים, ועל פעולה זו אין לו היתר אלא מפני שאינו צריך לעיין אם יש שם קוצים, ולכן אם יודע שיש בו קוצים אסור לסתור הכותל ולזרוק קוצים לרשות הרבים. [א]

הזורק חייב על זריקתו, ואין לומר שבעל הכרים אשם בעצמו במה שסילק משם את הכרים, כי בעל הכרים רשאי ליטלם בכל שעה שירצה, והזורק אין לו רשות לזרוק כלי שאינו שלו על גבי כרים שאינם שלו על סמך שבעל הכרים יומנע מלסלק משם את הכרים.

ובחזון איש ב"ק סי' ב' (אות ט"ז) מוסייע לזה ממה שאמרו בגמ' שלפנינו דבעל הדלי פטור על הסרת הדלי, משום דלאו כל כמיניה של בעל הבור לעכב את בעל הדלי מליטול את הדלי מעל הבור, וזה אמור אפילו אם בעל הדלי נטל את הדלי בשעה ששור חורש אצל הבור, ולכן הוא הדין בזרק כלי של חבירו על גבי כרים של חבירו ונטל בעל הכרים את הכרים, חייב הזורק על זריקתו, ואע"ג שבשעת הזריקה היו שם כרים, ואם היה אדם אחר מסלקן היה אדם זה מתחייב מפני שסילק הכסתות, מכל מקום כשבעל הכרים עצמו מסלק הכרים, חוזר החיוב על הזורק, כי אין בידו של הזורק לעכב את בעל הכרים ליטול משם את הכרים.

ובחזון איש שם (אות כ') כתב עוד, דדין זה שאם כיסה את הבור בדלי

פטור בעל הכותל בסתירת הכותל תלוי במה שלא היה עליו לעיין בדבר / כשיודע שיש קוצים בכותלו / הבדל בין סותר כותלו ובין נוטל דליו מעל גבי הבור

- חזון איש -

ב. כפי האמור, ברא"ש ובנומוק"י מבואר דהטעם שהמצניע קוצים בכותל רעוע, פטור בעל הכותל על סתירת הכותל, זה משום דבכותל רעוע אין בעל הכותל מחוייב לעיין אם יש בו קוצים. וזהו ההבדל בין כותל בריא ובין כותל רעוע, שבכותל בריא צריך בעל הכותל לחוש אם יש שם קוצים, ולכן אם סתרו חייב בעל הכותל על נזקי בור, אבל בכותל רעוע אינו חייב לעיין אם יש שם קוצים.

אכן בחזון איש ב"ק סי' ב' (אות כ') מעיר בזה הערה עצומה, כי מדבריהם נמצא דבכותל רעוע אם בעל הכותל ראה או יודע שהניחו קוצים בכותלו, ועם כל זה סתר את הכותל, ונפלו קוצים לרשות הרבים, הרי הוא חייב. שהרי כאמור פטורו של בעל הכותל הוא משום שלא היה מחוייב לעיין אם יש בו קוצים, מכלל שאם יודע שיש שם קוצים, חייב על סתירת הכותל.

ויש לתמוה, שהרי בגמרא למדין דכשם שהמצניע קוצותיו בכותל רעוע של חבירו, ובא בעל כותל וסתר כותלו, חייב המצניע על נזקי בור, כך המכסה בורו בדליו של חבירו, ובא בעל דלי ונטל דליו, חייב בעל הבור, ואם נאמר דכשבעל הכותל יודע שיש קוצים בכותלו חייב בעל הכותל על סתירת הכותל, כמו כן נאמר שהנוטל דליו מעל הבור יהא חייב, שהרי הוא יודע שבוה הוא פותח את הבור, ויהא דינו כסותר כותל רעוע ויודע שיש קוצים בכותלו שהוא חייב.

וכתב בחזון איש, דהטעם דבסותר כותלו אם הוא יודע שיש שם קוצים אסור לסתור את הכותל, זה משום שבסתירת הכותל הוא עושה פעולה

השלטות והוספות

שאם יפול בו שור יהא ניזק, ולכן רשאי ליטול את הדלי, כי זכותו ליטול את שלו, מאחר שבעצם הפעולה אין בה היזק.

ולפי האמור נאמר דבזורק כלי של חבירו על הארץ ובעל הכרים נטל הכרים מתחת הכלי, נחשב ג"כ שבנטילה זו עדיין לא נעשה נזק, ולכן דומה לנוטל דליו מעל הדלי, ואינו דומה לנוטל אבן שהחבית נסמכת עליו.

[א] ומה שבגמ' למדין דין נטילת דליו מדין סתירת הכותל, אע"ג דבסתירת הכותל יש פטור אונס שאין זה שייך אצל נטילת הדלי, הלימוד הוא לגבי לחייב בעל הבור, דכשם שבסתירת כותל מתחייב המצניע על סתירת הכותל, מפני שסתירת הכותל נחשב כרוח מצויה לחייב את המצניע, הכי נמי בנטילת הדלי חייב בעל הבור, דמאחר שיש לבעל הדלי רשות ליטול, נחשב נטילת הדלי כרוח מצויה לחייב את בעל הבור.

הבדל בין נוטל את דליו מעל הבור ובין נוטל אבן שלו מתחת חבית של חבירו הסמוכה עליו

- דרכי משה, רמ"א, הגהות דרישה ופרישה -

[ב] בדרכי משה סי' ת"י מביא בשם שו"ת הרא"ש כלל ק"א (סי' ג') דמי שמסך חביתו באבן של חבירו, ובא בעל האבן ונטל את האבן מתחת החבית, ונשברה, חייב בעל האבן לשלם, כי היה לו לסמוך את החבית באבן אחר. והרמ"א בסי' שפ"ג סעיף ב' מביא הלכה זו. אמנם בדרכי משה שם תמה דמאי שנא ממכסה בורו בדליו של חבירו שרשאי חבירו ליטול את דליו, ואינו מתחייב על נזקי הבור.

אכן בהגהות דרישה ופרישה שם מחלק בזה, וכתב דבלוקח האבן מתחת החבית הרי בלקיחה זו עצמה הוא שובר את החבית, ולכן אע"ג שהאבן הוא שלו, אינו רשאי להזיק את החבית בידיים על ידי נטילת האבן. אבל בנוטל את הדלי מעל הבור, הרי בנטילה זו עדיין לא נעשה היזק, אלא שבוה גרם פתיחת הבור